

การกำหนดขอบเขตเชิงเนื้อหาและตัวชี้วัดในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ กรณีการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

Scoping for Contents and Indicators of Health Impact Assessment: The Case Study of Community Based Tourism (CBT) in multicultural Areas

ซัลซาบีล สะแม^{1*} และเพ็ญ สุขมาก²

Zalzabeel Samae^{1*} and Phen Sukmag²

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท, วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการระบบสุขภาพ, สถาบันนโยบายสาธารณะ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

¹ Graduate student, Faculty of Master of Science, Department of Health System Management, Public Policy Institute, Prince of Songkla University.

² ดร., สาขาการจัดการระบบสุขภาพ, สถาบันนโยบายสาธารณะ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

² Dr., Department of Health System Management, Public Policy Institute, Prince of Songkla University.

*Corresponding author, E-mail: Zalzabeel_2527@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพมีขั้นตอนที่สำคัญ คือการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบ ผลผลิตที่สำคัญอย่างหนึ่งของขั้นตอนนี้ คือขอบเขตเชิงเนื้อหาและตัวชี้วัด การประเมิน การวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดขอบเขตเชิงเนื้อหาและจัดทำตัวชี้วัดในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่พหุวัฒนธรรม พื้นที่ศึกษาตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดดำเนินการตามขั้นตอนการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ คือผู้วิจัยทบทวนรายละเอียดงานวิจัยที่ผ่านมา จัดทำเป็นร่างขอบเขตเชิงเนื้อหาและร่างตัวชี้วัด นำมาเป็นข้อมูลนำเข้าในการกำหนดขอบเขตร่วมกับชุมชน กลุ่มเป้าหมายปฏิบัติการ จำนวน 23 คน คัดเลือกด้วยวิธีการเฉพาะเจาะจง ได้แก่ ตัวแทนภาครัฐ คือ ผู้บริหาร อบต. ท้องเที่ยวและกีฬา อุทยาน เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชนอำเภอ อุตสาหกรรมจังหวัด พาณิชย์จังหวัด 7 คน ผู้แทนองค์กร/กลุ่มจัดตั้งอื่น ๆ คือ กลุ่มท่องเที่ยว กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชน 14 คน และตัวแทนวิชาการและวิชาชีพ 2 คน เก็บข้อมูลโดยการประชุมกลุ่มย่อยและจัดเวทีแสดงความคิดเห็น เครื่องมือที่ใช้คือแนวคำถามในการประชุมกลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า ขอบเขตเชิงเนื้อหา ที่สำคัญสำหรับการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ การท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 4 มิติ ประกอบด้วย มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม และมิติทางด้านสุขภาพ รายละเอียดตัวชี้วัดแต่ละมิติดังนี้

มิติทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ จำนวนรายได้ การกระจายตัวของรายได้ ประสิทธิภาพและความเป็นธรรมในการจัดสรรรายได้ การจ้างงานและอาชีพที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว และความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

มิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ลักษณะทางประชากรของกลุ่มที่ทำท่องเที่ยวโดยชุมชน สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 การประชาสัมพันธ์และการตลาด รูปแบบกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยว ความพอเพียงของบ้านพักโฮมสเตย์ การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การเกษตรสู่ภาคการท่องเที่ยว ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว ข้อตกลงร่วมกันในการจัดการผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว นโยบายด้านการท่องเที่ยวของท้องถิ่น การสนับสนุนการท่องเที่ยวจากภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง และทัศนคติของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว

มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวและชุมชนได้เรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติผ่านประสบการณ์จริงและลงมือทำ คุณภาพและความครอบคลุมของสิ่งแวดล้อมความสะดวกและการบริการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

มิติทางด้านสุขภาพ ได้แก่ ความสุขของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว

การพัฒนาตัวชี้วัดทั้ง 4 มิติ มีความเชื่อมโยงกับปัจจัยกำหนดสุขภาพ ทั้งด้านปัจเจกบุคคล ด้านสภาพแวดล้อม ด้านระบบและกลไก และสามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวทางในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

คำสำคัญ: ตัวชี้วัดการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, พื้นที่พหุวัฒนธรรม

Abstract

The important step of health impact assessment is to define the scope and approach for impact assessment. One of the outputs of this procedure are the objective scope and assessment indicators for manage the content scope and impact assessment indicators. This action research aimed to develop the indicators for assessing the health impact of community-based tourism in multicultural areas. The case study area is Sai Khao Subdistrict Khok Pho District Pattani Province. The process of developing indicators is carried out in accordance with the scoping procedures and health impact assessment guidelines. The researcher reviewed the details of the previous research, drafting the scopes of contents and indicators to put the input and define the scope with the community. The target group of this research consisted of 23 people selected by a specific

method, the administrators and officers of Subdistrict Administrative Organization (SAO), Tourism and sports, parks, district agriculture, district community development provincial industry, 7 people from provincial commerce, representatives of other organizations /groups, tourism groups, Community enterprise group, 14 community leaders and 2 academic and professional representatives. Data were collected by small group meetings and the stage show comments. A tool that uses questionnaires in small group meetings. Analyzed the data by content analysis method.

The results of the study found that the most important of content scope for community-based tourism health impact assessment can be divided into 4 dimensions, including to the economic, the social and cultural, the environmental and the health dimensions. The details of indicators for each dimension are as follows:

The economic dimension is the amount of income, the distribution of income, the efficiency and fairness in income allocation employment and occupation arising from tourism and the strength of community enterprise integration

The social and cultural dimension is the participation of the community in tourism management, the characteristics of community-based tourism groups, the unrest situation in the three southern border provinces, the spread of the COVID-19 virus, the public relations and marketing activities for tourists to learn and experience the local culture, the community way of life, the conservation and restoration of community culture for tourism management, the sufficiency of the homestay, the providing opportunities for people in the community to sell agricultural produce to the tourism sector, the travel safety, the agreement on the management of tourism benefits, the local tourism policy, the continuous tourism support from network partners and attitudes of people in the community towards tourism management

The environmental dimensions included the natural attractions that attract tourists. There are many activities for tourists and communities to learn and do through the real experiences, the quality and coverage of community tourism facilities and services.

The health dimension is the happiness of people in the community towards tourism management.

The development of four dimensions of indicators is related to determinants of health. Both of individual environment system and mechanism can be used as a guideline framework for assessing the health impacts of community-based tourism in the Sai Khao sub-district Khok Pho District Pattani Province.

Keywords: Health Impact Assessment Indicators, Community Based tourism (CBT), Multicultural Areas

บทนำ

ชุมชนตำบลทรายขาว จังหวัดปัตตานี เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดปัตตานี เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โดยเกิดจากการรวมตัวของสมาชิกภายในชุมชน เพื่อให้คนต่างพื้นที่ได้รู้จักชุมชนตำบลทรายขาว ชุมชนที่อยู่อย่างปกติสุขท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และยังเป็นชุมชนสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ประกอบด้วยชาวไทยนับถือศาสนาพุทธและชาวไทยนับถือศาสนาอิสลามอาศัยอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนานมากกว่า 300 กว่าปี ถือได้ว่าเป็นชุมชนแรกในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ที่ได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวและสามารถเป็นต้นแบบให้กับชุมชนพื้นที่ใกล้เคียงในการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งชุมชนยังได้รับรางวัลด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เช่น ในปี 2550 ได้รับรางวัลชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยวในโครงการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยและรางวัลหมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ปี 2562 ได้รับรางวัล DASTA AWARD สาขาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และผ่านการรับรองมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย

ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ตำบลทรายขาวที่อยู่ใกล้กับเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติน้ำตกทรายขาว ทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความงดงาม เป็นฐานการผลิตในภาคการเกษตร มีประวัติศาสตร์ทั้งทางสังคมและโบราณสถาน และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนมีศักยภาพและมีต้นทุนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย ทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวโฮมสเตย์ การท่องเที่ยวในมิติความเชื่อและศรัทธา และการท่องเที่ยวเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน

อย่างไรก็ตามการดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชนที่ผ่านมา พบว่า มีหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกพื้นที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการเป็นจำนวนมาก แต่กิจกรรมหรือโครงการส่วนใหญ่เกิดจากนโยบายของแต่ละหน่วยงานเป็นหลัก อีกทั้งกิจกรรมมักดำเนินการแล้วเสร็จเพียงครั้งเดียวและไม่มีการดำเนินการต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนมีความเข้าใจได้น้อยและขาดความชำนาญ ขณะเดียวกันชุมชนเองยังไม่มีแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในการขับเคลื่อนและพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

จากปัญหาข้างต้น เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ตำบลทรายขาว ผู้วิจัยจึงใช้กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สามารถประยุกต์ใช้ในการประเมินผลกระทบเพื่อพัฒนานโยบายสาธารณะ ที่ประเมินได้ตั้งแต่ระดับนโยบายของประเทศ แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมต่าง ๆ จนถึงระดับท้องถิ่น โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลายในการประเมินผลกระทบ อีกทั้งยังเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนในการประเมินและคาดการณ์ผลกระทบทางสุขภาพที่อาจจะเกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการตัดสินใจอย่างเป็นรูปธรรม นำไปสู่การลดความขัดแย้ง และการหาทางออกที่ดีร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน โดยได้ประยุกต์ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การกลั่นกรองนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมโดยสาธารณะ (Public Screening) 2) การกำหนดขอบเขตการศึกษาและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public Scoping) 3) การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Assessing) 4) การทบทวนร่างรายงานการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public review) 5) การผลักดันเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจโดยสาธารณะ (Public Influencing) (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2560)

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาการดำเนินการกำหนดขอบเขตการศึกษาและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public Scoping) เพื่อให้ได้ขอบเข่งเนื้อหาและตัวชี้วัดการประเมินทั้ง 4 มิติ ประกอบด้วย มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม มิติทางด้านสิ่งแวดล้อมและมิติทางด้านสุขภาพ โดยใช้วิธีการกำหนดขอบเขตเชิงเทคนิค (technical scoping) และการกำหนดขอบโดยสาธารณะ (Public scoping) ซึ่งจะช่วยให้ได้ขอบเขตเชิงเนื้อหาและตัวชี้วัดการประเมินที่มีความชัดเจนครอบคลุมและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อกำหนดขอบเข่งเนื้อหาและจัดทำตัวชี้วัดในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการดำเนินการตามขั้นตอนกำหนดขอบเขตการศึกษาและแนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยสาธารณะ (Public scoping) โดยใช้แนวทางปฏิบัติกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ปี 2559 (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2560) ดังนี้

1) การกำหนดขอบเขตเชิงเทคนิค (Technical Scoping) ดำเนินการดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Document Review) จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการประเมินผลกระทบ โดยค้นหาทางเว็บไซต์ <https://scholar.google.com/> และ www.google.com เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยชื่อผู้วิจัยปีที่พิมพ์ ชื่องานวิจัย มิติการประเมิน และตัวชี้วัดการประเมิน จำนวน 13 เรื่อง ระหว่างปี พ.ศ. 2557-2564 และมีขอบเขตของเนื้อหาและตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องทั้ง 4 มิติหรือมิติใดมิติหนึ่ง ได้แก่ มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม และมิติทางด้านสุขภาพ 2) นำผลการศึกษามาแยกแยะ เปรียบเทียบความเหมือนความต่างของตัวชี้วัดในแต่ละมิติการประเมิน เพื่อพัฒนาเป็นร่างรายงานตัวชี้วัดการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ 3) นำร่างรายงานตัวชี้วัดการประเมินผลกระทบทางสุขภาพปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และพัฒนาร่างตัวชี้วัดตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

2) การกำหนดขอบเขตโดยสาธารณะ (Public Scoping) ดำเนินการดังนี้ 1) จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 8 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 5 คน กลุ่มโฮมสเตย์ จำนวน 4 คน กลุ่มรถจี๊ป จำนวน 6 คน กลุ่มแปรรูปกล้วยเส้นปรุงรส จำนวน 6 คน กลุ่มแปรรูปส้มแขก จำนวน 5 คน กลุ่มทอดผ้าลายจวนตานี 4 คน กลุ่มผลิตงานกาบหมาก 6 คน และกลุ่มมัตย้อม จำนวน 3 คน ร่วมพิจารณาและพัฒนาร่างตัวชี้วัดการประเมินผลกระทบที่พัฒนาตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ 2) จัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ประกอบด้วย ตัวแทนภาครัฐ คือ ผู้บริหารและผู้รับผิดชอบงานด้านท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดปัตตานี อุทยานแห่งชาติน้ำตกทรายขาว สำนักงานเกษตรอำเภอโคกโพธิ์ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอโคกโพธิ์ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี สำนักงานพาณิชย์จังหวัดปัตตานี จำนวน 7 คน และผู้แทนองค์กร/กลุ่มจัดตั้งอื่นๆ คือ กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มรถจี๊ป กลุ่มแปรรูปส้มแขก กลุ่มแปรรูปกล้วยเส้นปรุงรส กลุ่มมัตย้อม กลุ่มผลิตงานกาบหมาก กลุ่มทอดผ้าลายจวนตานี และผู้นำชุมชน จำนวน 14 คน และตัวแทนวิชาการและวิชาชีพ จำนวน 2 คน เพื่อร่วมพิจารณาและพัฒนาร่างตัวชี้วัดการประเมินผลกระทบ 3) ดำเนินการพัฒนาเป็นรายงานตัวชี้วัดการประเมินผลกระทบทางสุขภาพตามมติที่ประชุม เพื่อใช้ในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ตำบลทรายขาวต่อไป

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 23 คน คัดเลือกด้วยวิธีการเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ตัวแทนภาครัฐ คือ ผู้บริหารและผู้รับผิดชอบงานด้านท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดปัตตานี อุทยานแห่งชาติน้ำตกทรายขาว สำนักงานเกษตรอำเภอโคกโพธิ์ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอโคกโพธิ์ อุตสาหกรรมจังหวัดปัตตานี พาณิชย์จังหวัดปัตตานี จำนวน 7 คน ผู้แทนองค์กร/กลุ่มจัดตั้งอื่น ๆ คือ กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มโฮมสเตย์

กลุ่มรถจี๊ป กลุ่มแปรรูปส้มแขก กลุ่มแปรรูปกล้วยเส้นปรุงรส กลุ่มมดย้อม กลุ่มผลิตจานาบหมาก กลุ่ม
ทอผ้าลายจวนตานี และผู้นำชุมชน จำนวน 14 คน และตัวแทนวิชาการและวิชาชีพ จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยดำเนินการโดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

1) ตารางสกัดข้อมูล (Data Extraction Sheet) จากการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Document Review) ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการประเมินผลกระทบ ประกอบด้วย ชื่อผู้วิจัย ปีที่พิมพ์ ชื่องานวิจัย มิติการประเมินผลกระทบ ตัวชี้วัดที่สำคัญสำหรับการประเมินผลกระทบ

2) แนวคำถามการประชุมกลุ่มย่อยและการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น โดยมีลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended Question) เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถพิจารณาตัวชี้วัดและแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่และครอบคลุมทุกมิติ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ เรื่องความเที่ยงตามเนื้อหา โดยผ่านการตรวจสอบเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยแนวคำถามได้ค่า IOC เท่ากับ 1.00 จากนั้นผู้วิจัยได้นำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไขแนวคำถามให้เหมาะสมตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ภายใต้การแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง จากเอกสารวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทางเว็บไซต์ เช่น <https://scholar.google.com/> และ www.google.com เป็นต้น การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นร่วมกับตัวแทนภาครัฐ ผู้แทนองค์กร/กลุ่มจัดตั้งอื่น ๆ และตัวแทนวิชาการและวิชาชีพ และพัฒนาเป็นรายงานตัวชี้วัดและแนวทางสำหรับการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์แยกแยะและเปรียบเทียบประเด็นของตัวชี้วัดที่สำคัญในมิติต่าง ๆ ผลการประชุมกลุ่มย่อยและการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น แล้วนำมาพัฒนาเป็นรายงานตัวชี้วัดและแนวทางสำหรับการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลการวิจัย

ผลการศึกษา พบว่า ขอบเขตเชิงเนื้อหาที่สำคัญสำหรับการประเมินผลกระทบทางสุขภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่พหุวัฒนธรรม สามารถแบ่งออกเป็น 4 มิติ ประกอบด้วย มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม และมิติทางด้านสุขภาพ รายละเอียดปรากฏตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงตัวชี้วัดการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน

มิติการประเมิน	ตัวชี้วัดการประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน
1. ด้านเศรษฐกิจ	
1.1 การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- จำนวนรายได้ - การกระจายตัวของรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง - ประสิทธิภาพและความเป็นธรรมในการจัดสรรรายได้
1.2 การสร้างโอกาสการจ้างงานและอาชีพ	- การจ้างงานและอาชีพที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว
1.3 การรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชน	- ความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน
2. ด้านสังคม วัฒนธรรม	
2.1 อายุของสมาชิกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวโดยชุมชน	- ลักษณะทางประชากรของกลุ่มที่ทำท่องเที่ยวโดยชุมชน
2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2.3 สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	- สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่
2.4 สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19	- ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19
2.5 การประชาสัมพันธ์และการตลาด	- การประชาสัมพันธ์และการตลาดมีความครอบคลุมและต่อเนื่อง

มติการประเมิน	ตัวชี้วัดการประเมินผลกระทบจากการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน
2.6 เส้นทางท่องเที่ยวในมิติความเชื่อและศรัทธา	- รูปแบบกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน - การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยว
2.7 การท่องเที่ยวโฮมสเตย์	- ความพอเพียงของบ้านพักโฮมสเตย์
2.8 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตร	- การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนจำหน่ายผลิิตทางการเกษตรสู่ภาคการท่องเที่ยว
2.9 ความปลอดภัยด้านการนำเที่ยว	- ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว
2.10 นโยบายท้องถิ่น ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่	- มีนโยบายด้านการท่องเที่ยวของท้องถิ่น
2.11 กฎ กติกา การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกัน	- มีข้อตกลงร่วมกันในการจัดการผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวชุมชน
2.12 ภาศึเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- การสนับสนุนการท่องเที่ยวจากภาศึเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง
2.13 ทศนคติของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว	- ทศนคติของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับมาก
3. ด้านสิ่งแวดล้อม	
3.1 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์/ธรรมชาติ	- มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติผ่านประสบการณ์จริงและลงมือทำ - มีแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว
3.2 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและบริการ	- คุณภาพและความครอบคลุมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

มติการประเมิน

ตัวชี้วัดการประเมินผลกระทบจากการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน

4. ด้านสุขภาพ

4.1 ความสุขของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว - ความสุขของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว
อยู่ในระดับมาก

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษา การดำเนินการกำหนดขอบเขตการศึกษาและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public Scoping) โดยวิธีการกำหนดขอบเขตเชิงเทคนิค (technical scoping) และการกำหนดขอบเขตโดยสาธารณะ (Public scoping) ทำให้ชุมชนมีมติการประเมินและตัวชี้วัดสำหรับการประเมินผลกระทบทางสุขภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีความครอบคลุมและตรงกับความต้องการของชุมชนในพื้นที่ โดยรายละเอียดของตัวชี้วัดในแต่ละมิตินั้น จะมีการเชื่อมโยงกับปัจจัยกำหนดสุขภาพทั้งทางด้านปัจเจกบุคคล สภาพแวดล้อมและระบบและกลไก (พงศเทพ สุธีรัฐ และคณะ, 2557) ดังนี้

มิติต่างด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรรณวิมล ภู่นาค, 2557; ฤดีกร เดชาชัย, 2557; ประวิช ขุนนิคม, 2561; อำนาจ รักษาพลและคณะ, 2563; Shafaei, 2015, Pramanik, & Ingkadijaya, 2017 พบว่า มีตัวชี้วัดการประเมิน 5 รายการ คือ 1) จำนวนรายได้ 2) การกระจายตัวของรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง 3) ประสิทธิภาพและความเป็นธรรมในการจัดสรรรายได้ 4) การจ้างงานและอาชีพที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว 5) ความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้ ประเด็นการประเมินที่มาจากการกำหนดขอบเขตโดยสาธารณะ คือ การสร้างโอกาสการจ้างงานและอาชีพ

มิติต่างด้านสังคม วัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปานจิตร จินศิริ และพีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์, 2556; ฤดีกร เดชาชัย, 2557; วรรณวิมล ภู่นาค, 2557; อุทุมพร เรืองฤทธิ์, 2560; ประวิช ขุนนิคม, 2561; อรรถพล ศิริเวชพันธ์, 2564 ปกรณ์ ลิ้มโยธิน, คัมภีร์ ทองพูน, และกรกฎ ทองชะโชค, ม.ป.ป., Fun, Chiun, Songan, & Nair, 2014, Pramanik & Ingkadijaya, 2017 พบว่า มีตัวชี้วัด 14 รายการ คือ 1) ลักษณะทางประชากรของกลุ่มที่ทำท่องเที่ยวโดยชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยกลางคนและผู้สูงอายุ 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยว 3) สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 4) การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 5) การประชาสัมพันธ์และการตลาดมีความครอบคลุมและต่อเนื่อง 6) รูปแบบกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่นวิถีชีวิตชุมชน 7) การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยว 8) ความพอเพียงของบ้านพักโฮมสเตย์ 9) การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ภาคการท่องเที่ยว 10) ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว 11) นโยบายด้านการท่องเที่ยวของท้องถิ่น 12) ข้อตกลงร่วมกันในการจัดการผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว 13) การสนับสนุนการท่องเที่ยวจากภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง และ

14) ทักษะคติของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว ทั้งนี้ ประเด็นการประเมินที่มาจากการกำหนดขอบเขตโดยสาธารณะ คือ อายุของสมาชิกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวโดยชุมชน ทักษะคติของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโฮมสเตย์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร กฎ กติกาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนโยบายท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่

มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปานจิตร จินห์ธิรัญ พิรสิทธิ์ และคำนวน ศิลปะ, 2556; วรรณวิมล ภู่นาค, 2557; ฤดีกร เดชาชัย, 2557 Pramanik & Ingkadijaya, 2017 มีตัวชี้วัด 3 รายการ คือ มี 1) มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว 2) มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวและชุมชนได้เรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติผ่านประสบการณ์จริงและลงมือทำ และ 3) คุณภาพและความครอบคลุมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งนี้ ประเด็นการประเมินที่มาจากการกำหนดขอบเขตโดยสาธารณะ คือ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและบริการ

มิติทางด้านสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนรัตน์ ใจเอื้อ, 2563 มีตัวชี้วัด 1 รายการ ได้แก่ ความสุขของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยว

จะเห็นว่า ตัวชี้วัดการประเมิน ทั้ง 4 มิติ ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมจะมีความแตกต่างจากการศึกษาในพื้นที่การท่องเที่ยวอื่น คือ สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่พหุวัฒนธรรม และเส้นทางมิติความเชื่อและศรัทธา ทั้งนี้ ขอบเขตเชิงเนื้อหาและตัวชี้วัดที่สำคัญสำหรับการประเมิน สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และนำไปสู่ผลลัพธ์การจัดทำแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. สามารถนำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตการศึกษาการประเมินผลกระทบทางสุขภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. เป็นแนวทางในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี รวมไปถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

เอกสารอ้างอิง

- ปกรณ ลัมโยธิน, คัมภีร์ ทองพูน, และกรกฎ ทองชะโชค. (ม.ป.ป). การพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์การก่อความไม่สงบต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. การประชุมขนาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 10, 1067-1080
- ประวิช ชุนนิคม. (2561). การประเมินผลกระทบสุขภาพจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา อำเภออ่าวลึกจังหวัดกระบี่ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา
- ปานจิตร จินห์ธิรัฐ พิรสิทธิ์ คำนวนศิลป์. (2556). ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนชาวเกาะพะงัน. การประชุมขนาดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4, 158-165
- พงศ์เทพ สุธีรัฐ, สุกัญญา โลจนาภวัฒน์, กุลทัต หงษ์ชยางกูร, นัยนา หนูนิล, จุฑารัตน์ สติปัญญา, และวัชรภรณ์ สกุลพงศ์. (2557). การติดตามสนับสนุนและประเมินผลโครงการพัฒนาสุขภาวะชุมชน. สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา:ไฟ-บาร์ด.
- มนรัตน์ ใจเอื้อ. (2563) การประเมินความสุขจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน: เกาะโหลน ตำบลราไวย์ จังหวัดภูเก็ต. วารสารศิลปศาสตร์ มทร.กรุงเทพฯ, 2(2), 88-98.
- วรรณวิมล ภู่นาค. (2557). ศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ตลาดน้ำอัมพวา (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2560). หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2559. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สุภา จำกัด.
- อรรถพล ศิริเวชพันธ์. (2564). การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนสู่มาตรฐานความปกติใหม่ (New Normal) เพื่อรองรับสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กรณีศึกษา ชุมชนหนองหะ อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 12(1), 58-75.
- อุทุมพร เรืองฤทธิ. (2560). ทักษะคิดและการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยว ตลาดน้ำคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. ว.มท.ส. มนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2(1), 33-34.
- อำนาจ รักษาพล, เบญจมาศ ณ ทองแก้ว, และอุทัยวรรณ ศรีวิชัย. (2563). ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เกาะพิทักษ์ จังหวัดชุมพร. วารสารการจัดการธุรกิจมหาวิทยาลัยบูรพา, (9), 50-70
- ฤดีกร เดชาชัย. (2557). การจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชนเผ่าอาข่า จังหวัดเชียงราย (ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.

- Fun, S.F, Chiun, M.L, Songan, P, and Nair, V. (2014). The impact of local communities involvement and relationship quality on sustainable rural tourism in rural area, Sarawak. The moderating impact of self-efficacy. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 144: 60-65.
- Pramanik, P.D, and Ingkadijaya, R. (2017). The Impact of Tourism on Village Society and its Environmental. 1st UPI International Geography Seminar.
- Shafaei, F, & Mohamed, B. (2015). A Stage-Based Model Development Study on Tourism Social Impact Assessment. *Internal of Scientific and Research Publication*, 3(5), 279-284.